

ВЯРТАННЕ ЯКУБА КОЛАСА

Класікі і сучаснікі

З НАРОДНЫМ ПАЭТАМ БЕЛАРУСІ

МЫ ПАЗНАЁМІМЯ ЦЯПЕР УЖО БЕЗ «ЦЭНЗУРНЫХ КУПЮР»

Выйшлі першыя пяць тамоў найбольш поўнага Збору твораў Якуба Коласа ў 20 тамах. Іх прэзентацыя «Свайму часу і вечнасці» адбылася ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі.

Збор твораў Якуба Коласа ў 20 тамах выдавецтва «Беларуская навука» — трэцяе пасмяротнае навукова каментаванае выданне літаратурнай спадчыны класіка беларускай літаратуры. Новае выданне адрозніваецца ад папярэдніх большай паўнатой уключаных у яго новых твораў, значна пашыранымі каментарыямі, багатым ілюстрацыйным матэрыялам, новым рашэннем некаторых тэксталагічных праблем.

«Байцы

нябачнага фронту»

— так жартаўліва называюць сябе тэкстолагі, літаратуразнаўцы, музейшчыкі, якія працуюць над новым выданнем.

Малодшы сын Якуба Коласа Міхась Канстанцінавіч Міцкевіч іх працу невыпадкова назваў тытанічнай.

Член-карэспандэнт Нацыянальнай акадэміі навук Міхась Мушынскі тлумачыць:

— Прынцыповае адрозненне 20-томнага выдання ў тым, што яно значна большае не толькі дзякуючы новым уключаным творам: вершы, публіцыстыка... Яно новае і ў сэнсе сістэмнага паслядоўнага аднаўлення тэксту, які быў выкінуты, — цэнзурныя купюры, скарачэнні, зробленыя ў 1952 годзе ў 7-томніку, якія па волі лёсу заставаліся і ў 12-томніку (1960-я гады), і ў 14-томніку (1970-я гады).

Былі «скарочаны» крамольныя, на думку цэнзараў, абзацы, строфы, урыўкі або самі творы. Мы аднавілі і далі чытачу сапраўднага Коласа, пазбаўленага скажэнняў.

Ужо нават па выдадзеных пяці тамах можна меркаваць, наколькі Колас багацейшы як паэт; наколькі ён глыбейшы як празаік; наколькі ён мудрэйшы як публіцыст...

Тэкстолаг, загадчык аддзела Інстытута мовы і літаратуры імя Я. Коласа і Я. Купалы НАНБ Тэрэза Голуб адзначыла, што Збор твораў рыхтаваўся Інстытутам пры актыўным удзеле і садзейнічанні Літаратурна-мемарыяльнага музея

Якуб Колас, 1953 год

Коласа Марыя Дзмітрыеўна.

За 11 гадоў Колас напісаў 352 лісты да Аляксандры Антонаўны. Вельмі радасна, што ў IV том ужо увайшлі 46 вершаў, прысвечаных Былінцы (так называў яе паэт). Якуб Колас — наш духоўны настаўнік. Постаць яго застаецца назаўсёды на небасхіле Беларусі. Наблізімся да яе. Прыгледзімся. Адкінем наноснае. Вылучым вечнае...

Дадамо, што ў дзень 125-годдзя Якуба Коласа «Звязда» закранула даволі далікатную тэму: Музы Якуба Коласа. Гаворка ішла пра жанчын, якія натхнялі паэ-

та з задавальненнем апісваў тую сустрэчу: «Своё знамёнавалі мы очень солидною выпивкою» і г.д. (гл.: «Звязда» за 27 кастрычніка 2007 г.). І — уявіце сабе! — рэдакцыя атрымала «рэкламацыю». Маўляў, навошта публікаваць падобныя рэчы, гэта прыніжае аблічча класікаў і г.д.

Ну, што тут сказаць — спадчына «чалавека ў футляры» для некаторых невынішчальная...

«Чаму замест сядзелкі

вы не прызначылі ляжалку?!»

Якуб Колас быў зусім іншым — пра гэта і сведчыць яго сын Міхась Міцкевіч:

— У сямейным архіве ляжалі вершы на медыцынскую тэму. Мы надрукавалі іх у «Полымі», але шырокая аўдыторыя іх не чула і не чытала. А там ёсць цікавае!

Знаходзячыся на бальнічным рэжыме, безумоўна, прыходзілася думаць пра тое, як узняць настрой. Некалькі кропель «амброзію» — ну, хто мог даць? Толькі доктар! А доктар цудоўны быў — Сяргей Іосіфавіч Ліаранцэвіч. Я ведаў яго не толькі як доктара, але і як калегу-паляўнічага. Іншы раз, калі ён бачыў, што дазваляла здароўе, — ён прыносіў флакончык. І з'яўляліся просьбы...

Ну, так проста просьбы ж не даходзяць. А калі ў вершаванай форме — дык усё-такі на сэрца больш уздзеінічае... І з'явілася шмат вершаў «Святому Сергію», «Сергію прападобнаму»...

Быў выпадак, калі адначасова з Коласам ляжаў у «стацыянары» і Канстанцін Саннікаў, знакаміты рэжысёр Купалаўскага тэатра. Да яго прыходзілі артысты і прыносілі іншы раз «пасылчкі». А каб не было відаць, як гэтая «справа» адбываецца — бо нельга ж было праносіць!.. Яны ўхітрыліся ў прыёмнай пад вечка раяля класці маленькую «пасылчку». Прыходзіць артыст — занёс туды, як нікога няма... А ўжо пасля Саннікаў ціхенька пойдзе, дастане ды і падзеліцца з Коласам. Ну вядома ж — як жа тут не падзяліцца?!

І прыходзіў артыст Уладзімір Дзядзюшка. І, відаць, Колас прасіў яго таксама, каб ён «пасылчку» прынёс. Той паабяцаў, але — не прынёс. І гэтак чаканне паэта вылілася ў верш «Неспагаднасць».

*Добра чуў Дзядзюшка,
Што шаптаў на вушка
Яму нехта хворы.
Дзень за днём праходзіў,
А ён, той дабродзей,
Кінуў друга ў горы!
Дзядзюшка- Дзядзюшка,
Хоць бы чацвартушку
Простае сівухі!
Ачарсцвелі душы,
Самі п'юць Дзядзюшы,*

Сын Я. Коласа Міхась Канстанцінавіч МІЦКЕВІЧ каля Збору твораў бацькі.

Якуба Коласа, а таксама родных і

та на Паэзію. Гэта перш за ўсё

сваякоў славутага класіка

— Надзвычай важна, што дзяржава ўсяляк падтрымлівае гэтую святую справу.

«Ужо надышоў, відаць, час надрукаваць усе пісьмы...»

Галоўны захавальнік фондаў Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа Антаніна Гарон прывяла цікавую статыстыку. У працэсе падрыхтоўкі новага Збору твораў за 10 гадоў работы было вывучана каля 18 тысяч дакументаў. Было падобрана звыш 400 фотаздымкаў, даследаваліся таксама і дароўныя надпісы...

— Каментарыі да твораў вельмі дакладныя, скрупулёзныя, — гаворыць Антаніна Міхайлаўна. — У Зборы твораў будуць апублікаваны і пісьмы, якія раней не друкаваліся, у тым ліку мастацтвазнаўцу, сябру Коласа з 1930-х гадоў Антону Антонавічу Усу, а таксама сябру яшчэ па Інбелкульту Уладзіславу Вікенцьевічу Чаржынскаму. Гэта быў любімы літаратурны крытык Якуба Коласа, паэт называў яго «мой дарагі далёкі голас» (ён жыў у Казані).

Хочацца, каб была надрукавана ўся перапіска са Святланай Сомавай, сябрам ташкенцкага жыцця паэта.

І, відаць, ужо надышоў час надрукаваць пісьмы да Аляксандры Кетлер. Апошнія 11 гадоў жыцця Якуб Колас быў цесна звязаны з гэтым чалавекам, вельмі цаніў іх сяброўства. У 1950 годзе паэт напісаў:

«Ніколі ў маіх мыслях, у маіх намерах не было нічагусенькі злоснага, варожага, праднамеранага, каб так ці іначай прычыніць вам непрыемнасць, боль, абразіць вас. Не было таму, што я высока паважваю жанчын і да вас я прывязаўся як да адзінага друга, з якім хоць зрэдку можна перакінуцца словам, пасядзець хвілін пяць на вашай службе, правесці з вамі ў сямейнай вашай абстаноўцы гадзінку — паўтары часу. Я не буду апраўдвацца перад вамі. Віны за сабою за сяброўства я не адчуваю. Я не прашу ў вас ніякага пачуцця жаласці, я проста хачу сказаць: даруйце мне, калі я міма сваёй волі прымусіў вас перажыць горыч і крыўду. Адно хачу сказаць: верце мне як чалавеку, які глыбока прывязаны да вас і глыбока перажывае страту друга, чый вобраз я нашу ў сабе ўжо скоро пяць гадоў...»

На той час споўнілася 5 гадоў, як пайшла з жыцця жонка Якуба

жонка Марыя Дзмітрыеўна Міцкевіч, поруч з якой у каханні, душэўнай гармоніі і суладдзі быў пройдзены жыццёвы шлях. Узгадваецца і першае каханне паэта, Аляксандра Зотава, і пазнейшыя Музы Святлана Сомава і Аляксандра Кетлер (гл. «Звязду» за 3 лістапада 2007 г.).

«Глушыць ніву маю дзікая трава...»

Міхась Канстанцінавіч Міцкевіч, сын Якуба Коласа — дарэчы, чыста знешне надзвычай падобны да бацькі! — расказвае:

— Многія творы Коласа былі забароненыя. І да апошняга часу мы не ведалі, якая была рэакцыя аўтара на гэта. А паэтычная рэакцыя Коласа ёсць, хаця гэты востры верш аказаўся глыбока ў архівах.

*Я ад ранку і да вечара араў,
А раллю маю рэдактар падабраў.
Назляталася і галак, і гракоў
Ратаваць маю раллю ад чарвякоў.
Ратавалі, талачыліся на ёй
І бяды мне нарабілі, ой-ой-ой!
«Зямля новая»*

пакрылася дзірваном.

*Змоўк «Сымон-музыка» са званом.
У «Глушы Палесся» толькі пні.
Адшчапенец аджывае свае дні.*

*Нічагусенькі няма на рубяжы,
«Казкі жыцця» мае леглі пад нажы.
Глушыць ніву маю дзікая трава,
Засталася ад мяне —*

адна «Дрыгва».

*А старанныя рэдактар, педагог
У няшчаснай маёй Музы*

ловяць блох.

*Вытрасаюць з яе, беднае, духі —
Хай жа Бог даруе ім грахі!..*

...Міхась Канстанцінавіч, як і яго знакаміты бацька, вылучаецца дасціпнасцю, бліскучым пачуццём гумару. Як артыстычна і прыгожа чытаў ён на памяць бацькавы жартаўлівыя вершы, якія класік пісаў ужо ў бальніцы. Вершы гэтыя не прызначаліся «для друку» — яны чыста сяброўскія. І ўсё ж яны таксама дадаюць новыя рысачкі да характару Коласа. Ну, хоць бы вострыя гэтыя: чалавек хворы, кепска сябе адчувае — аднак не войкае і не прычытае, а жартуе, іранізуе і самаіранізуе...

Толькі вострыя хачу звярнуцца да людзей, «зашпіленых на ўсе гузікі», з просьбай — не губляць пачуцця гумару. Патлумачу, чаму раблю такую агаворку. Летась, узгадваючы пра першую сустрэчу Якуба Коласа і Янкі Купалы ў Смольні ў 1912 годзе, мы апублікавалі вытрымку з ліста Я. Коласа да Л. Клейнбарта, у якім сам

сваім тым самым дожджам, А да хворых — глухі!

Калі не дапамагалі такія просьбы, даводзілася звяртацца і да Бога:

Утрацілі сілу малітвы.

Як ні малюся — маўчок!

І вострыя словы, як брытвы,

Ты лепей павесь на кручок.

І раптам у восеньскім ветры

Параду дае мне сам Бог:

«Не лезь ты ў дакторскія нетры,

У лес падавайся, на мох!

Ты захапі з сабой паўпляшкі —

Гарэлкі альбо каньяку...

Я грэх адпушчу табе цяжкі,

Палёгку зраблю бедаку.

Пасціў ты не мала і годзе!

Ты піў — але ў меру. Шмат лет.

Прымі дзвесце грам,

не пашкодзіць.

Бо што без гарэлкі паэт?!..»

Калі Коласу стала кепска, паклікалі на кансультацыю-кансіліум «сваціл зямлі беларускай», як гаварыў паэт. Яны вырашылі, што трэба, каб хтосьці быў побач, наглядаў за Коласам. Безумоўна, гэта абмяжоўвала магчымасці хворага — і нарадзіўся верш:

О, дактары! Замахі вашы мелкі

Да гэтага, відаць,

прывучаны вы змалку.

Чаму, чаму замест сядзелкі

Вы не прызначылі ляжалку?!

Тыраж усяго...

1,5 тысячы.

На ўсю Беларусь?!

Зайшла ў «Акадэмію». Уважліва аглядаю паліцы ў пошуку Збору твораў Якуба Коласа. Нідзе няма.

Звяртаюся да прадаўца, а тая тлумачыць:

— Усе выпушчаныя тамы новага Збору твораў мы ўжо прадалі. Яны імгненна разышліся.

Тэлефаную ў выдавецтва «Беларуская навука»:

— Ці не плануецца выдаць дадатковы тыраж?

— Справа ў тым, што кнігагандляры не даюць ніякіх заявак, — тлумачыць дырэктар выдавецтва Аляксандр Сташкевіч. — А выдаць «на свой страх і рызыку» мы не можам. Хоць вы ж разумееце: чым большы тыраж, тым таннейшая кніга — гэта выгадна і выдавецтву, і пакупніку. Аднак... кнігагандаль, на жаль, зараз працуе вельмі ўжо асцярожна...

Новае знаёмства з народным паэтам Беларусі Якубам Коласам стане, безумоўна, яшчэ адным адкрыццём нашага славутага класіка — калі гандаль забяспечыць нам гэтую магчымасць...

Таццяна ПАДАЛЯК.